

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, буд. 3, 5-й поверх,
тел: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, веб-сайт: www.unba.org.ua

5th floor, 3 Borysoglibska st., Kyiv, 04070, Ukraine
phone: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

**Голові Комітету
Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ**

вул. Грушевського, 5, м. Київ, 01008
e-mail: ionushas@rada.gov.ua
zubatenko@rada.gov.ua

Шановний пане Сергію!

Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ) висловлює Вам свою повагу та звертається з наступним.

До НААУ надійшов Ваш лист № 04-27/3-2026/98676 від 30.04.2026 з проханням надати пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні та наругу над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору» (реєстр. № 15192 від 24.04.2026).

Необхідність прийняття даного законопроекту авторський колектив обґрунтовує критичними викликами національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії та посилення інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на нищення української ідентичності. Окрім цього, автори законопроекту наголошують на необхідності відповідних змін, оскільки публічне заперечення Голодомору — це не просто хибна думка чи історична неточність, а спроба виправдати злочин, який забрав життя мільйонів українців, та прямий удар по національній безпеці.

Національною асоціацією адвокатів України було проаналізовано вказаний законопроект, у результаті чого повідомляємо наступне.

Статтю 3 Конституції України визначено людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність в Україні. Захист та забезпечення цього конституційного припису можливий лише в умовах реалізації статті 8 Конституції України за умов дії верховенства права.

Принцип «верховенства права» було розтлумачено в Рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004, яким визначено його як панування права в суспільстві. Водночас верховенство права вимагає від держави його втілення у

правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Дотримання цих принципів у процесі нормотворення є одним із ключових ідентифікаторів забезпечення основ правової держави в суспільстві.

Стаття 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) своїм завданням визначає правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Саме з цією метою в частині 2 цієї статті закріплено, що цим Кодексом визначено, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Отже, в системі національних нормативних актів КК України займає центральне місце як закон, який встановлює межі допустимої та дозволеної поведінки, а також покарання в разі порушення.

Відмежування кримінального правопорушення від інших деліктних порушень розкрито в статті 11 КК України та полягає в тому, що ним визначається суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас, відповідно до частини 2 цієї статті, не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Таким чином, дефініція «кримінальне правопорушення» передбачає певне доктринальне архітектурне поняття, яке включає в себе певні ознаки та прояви, що оцінюються через призму концептуальних ідей, закладених у кримінальне право.

Особлива частина КК України не може містити види злочинів, які сформульовані неточно або містять абстрактні поняття, що, у свою чергу, може призвести до негативних наслідків у вигляді правової невизначеності, надмірної криміналізації, вільного трактування норми права та її подальшого застосування.

Певні історичні події в Україні стали передумовою розширення сфери кримінально-правового регулювання та створення нових складів кримінальних правопорушень, які знайшли своє відображення в окремих статтях КК України. Під час цих процесів необхідно дотримуватися балансу між соціальною необхідністю та доктринальною відповідністю. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації стало підставою для розширення окремих складів кримінальних правопорушень, що, у свою чергу, спричинило певні науково-практичні дискусії через наявність прогалин у нормативній точності та формулюваннях складів кримінальних правопорушень.

Водночас не можна заперечувати суспільну необхідність конкретизації або розширення норм позитивного права внаслідок впливу певних обставин - політико-економічних, військово-політичних та інших змін.

Під час цих процесів необхідно дотримуватися балансу між соціальною необхідністю та доктринальною відповідністю.

В статті 7 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплений доктринальний принцип кримінальної відповідальності, який є фундаментом побудови та архітектури норми позитивного права держав - учасниць Конвенції. Цей принцип полягає в формулі «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» — «немає злочину, немає покарання без закону». У конвенційному розумінні він гарантує, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні кримінального правопорушення на підставі діяння, яке на момент його вчинення не становило кримінального правопорушення згідно з національним або міжнародним правом.

Законодавче визначення поняття кримінального правопорушення ґрунтується на доктринальному принципі „*actus reus*“ (з латинської — «винний вчинок» або «винна дія»), яка визначена законом і за яку передбачена відповідальність. З метою встановлення кримінальної відповідальності кожне таке діяння має бути доведене. У свою чергу, з метою дотримання балансу законності та визначеності протиправне діяння має мати чітку форму та визначати межі дозволеної поведінки. Тобто норма кримінального права, яка спрямована на охорону певних суспільних відносин, повинна мати чітку архітектуру з визначенням меж допустимого діяння та відмежуванням подібних діянь, які не підпадають під регулювання кримінального закону, хоча за зовнішніми ознаками можуть співвідноситися з описаним кримінальним правопорушенням. Протилежним концептуальним принципом, який відмежовує описане протиправне діяння, є „*mens rea*“ (з латини — «винна думка»), що, у свою чергу, не створює підстав для кримінальної відповідальності, оскільки вона є лише думкою, а не дією, яка має наслідки.

Досліджуючи запропоновані зміни, ми повинні проаналізувати чіткість визначення об'єктивної сторони та відсутність конструкцій і понять, які окремо або в сукупності можуть створювати категорії з розширеним тлумаченням.

Слід зауважити, що геноцид як злочин визначений статтею 442 КК України. Правове регулювання цього питання повністю відповідає міжнародній правовій традиції через призму Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 року, яка ґрунтувалася на працях Рафаеля Лемкіна («*Axis Rule in Occupied Europe*», Chapter IX «*Genocide*», р. 79).

Авторами законопроекту пропонується доповнити статтю 442 КК України частиною 3, а саме: *«Виправдовування, публічне заперечення геноциду, а так само виготовлення, поширення, розповсюдження матеріалів, у яких міститься виправдовування, заперечення геноциду, незалежно від мети такого виготовлення, поширення, розповсюдження, — караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років».*

Окрім цього, автори законопроекту виокремлюють питання геноциду в самостійний злочин, передбачений статтею 442-2 «Публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні та наруга над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору». Запропонована стаття містить три частини, а саме:

1. Публічне заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні як геноциду Українського народу, наруга над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, а так само виправдовування його вчинення або применшення тяжкості

злочинних дій тоталітарного режиму СРСР, спрямованих на організацію Голодомору;

2. Виготовлення, поширення, розповсюдження матеріалів, у яких міститься виправдовування, заперечення Голодомору 1932-1933 років в Україні;
3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням медіа (як кваліфікуюча ознака).

Однак формулювання об'єктивної сторони злочину в запропонованих змінах містять неточності, які можуть призвести не лише до надмірної криміналізації, а й стати підставою для дій маніпулятивного характеру та порушення принципів і гарантій, закріплених статтею 34 Конституції України та статтею 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, у частині свободи висловлення думок і суджень у межах, допустимих законом.

Так, наприклад, запропоноване встановлення кримінальної відповідальності за *«виправдовування, публічне заперечення геноциду, а так само виготовлення, поширення, розповсюдження матеріалів ... незалежно від мети такого виготовлення, поширення, розповсюдження»* має ознаки правової невизначеності. Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною 1 статті 442 КК України, полягає у прямому умислі — діях, спрямованих на повне або часткове знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи певним способом. Водночас частина 3 цієї статті містить уже іншу архітектуру суб'єктивної сторони - *«незалежно від мети»* (тобто і без прямого умислу).

Також є певні неузгодження з практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Так, наприклад, у рішенні ЄСПЛ у справі *Perincek v. Switzerland* (заява № 27510/08, 15.10.2015) Суд досліджував межі свободи висловлювання доктора права та голови Турецької робітничої партії щодо заперечення історичних подій, зокрема геноциду вірмен. Європейський суд у цьому рішенні констатував, що заперечення історичних подій, зокрема геноциду, не є злочином, якщо відсутній заклик до насильства чи ненависті.

Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності за поширення оцінок або думок, які не містять закликів до насильства, суперечить сутності свободи вираження поглядів як основоположного права людини (стаття 10 Конвенції).

Окрім цього, запропоновані зміни в разі їх прийняття унеможливлять будь-які історичні дискусії, предметом яких буде дослідження подій того часу, оскільки законодавець чітко встановлює заборону виготовлення та розповсюдження будь-яких матеріалів з цього питання. Формально під ознаки цього злочину можна буде підвести будь-яку науково-дослідну та видавничу діяльність, навіть здійснену в освітніх цілях, а не лише через узгоджену процедуру «цензурування».

Юридична неточність формулювань та розмитість категорій і критеріїв відмежування діяння від злочину зберігається також у запропонованій статті 442-2 КК України.

Так, наприклад, елемент об'єктивної сторони злочину «применшення тяжкості злочинних дій» є оціночною категорією. У цьому випадку стає незрозумілою межа між науково-історичною дискусією щодо кількості жертв, заготівельних кампаній, розпоряджень та указів посадових осіб того періоду і «применшенням». Така «дефініція» позбавлена чіткої оцінки через призму кримінально-правового закону та перебуває в площині суб'єктивно-оціночних суджень.

Водночас держава передусім повинна створювати умови для захисту суспільних інтересів, які ґрунтуватимуться на реалізації конституційних принципів і гарантій.

У даному випадку ми можемо застосувати компаративний аналіз досвіду законодавчої заборони країн Європейського Союзу.

Релевантним прикладом є § 130 «Volksverhetzung» Кримінального кодексу Німеччини (Strafgesetzbuch), який передбачає кримінальну відповідальність за розпалення ворожнечі. Дослідження архітектури цієї статті, яка була розширена у 2022 році шляхом криміналізації заперечення фактів геноциду та військових злочинів, свідчить, що вона водночас вибудовує чітку систему правової фільтрації від надлишкового втручання та надмірної криміналізації з боку держави. Стаття криміналізує не сам факт ревізійністського висловлювання, а виключно оспорювання фактів з метою підризу суспільного миру, що відповідає доктринальному визначенню злочину.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що удосконалення національного законодавства України та приведення його у відповідність до стандартів країн Європейського Союзу є головною метою. Водночас будь-які зміни повинні відповідати критеріям законності та правової визначеності. Запропоновані зміни до статей Особливої частини КК України потребують додаткового комплексного доопрацювання відповідною робочою групою фахівців у галузі права та історії з метою вибудови чіткої архітектури захисту національних інтересів, яка відповідатиме високим стандартам демократичної країни, де панує верховенство права.

У даній редакції Національна асоціація адвокатів України не може рекомендувати законопроект № 15192 до прийняття, оскільки в ньому містяться елементи правової невизначеності, що відносять норму до категорії «гумових норм».

НААУ готова надати експертну підтримку робочій групі з метою формування збалансованої редакції норми, яка відповідатиме як завданням захисту національної пам'яті, так і стандартам правової визначеності.

З повагою

**Голова
Національної асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України**

[Підпис] Лідія ІЗОВІТОВА